

Recenzja pracy doktorskiej mgr Macieja Polaka „The electronic band structure of highly mismatched semiconductor alloys for their use in optoelectronic devices”

Napisana po angielsku rozprawa doktorska pana Macieja Polaka poświęcona jest badaniom elektronowej struktury pasmowej stopów III-V z III-Bi o strukturze blendy cynkowej oraz własnościom niektórych defektów punktowych w tych materiałach. Badania miały charakter teoretyczny i opierały się o obliczenia z pierwszych zasad przy użyciu metody funkcjonałów gęstości i obejmowały związki III-V krystalizujące w strukturze blendy cynkowej: Al.(P,Bi), Al.(As,Bi), Al.(Sb,Bi), Ga(P,Bi), Ga(As,Bi), Ga(Sb,Bi), In(P,Bi), In(As,Bi), In(Sb,Bi). Krystaliczne stopy zazwyczaj wytwarza się w celu otrzymania materiału o nowych elektronowych własnościach i parametrach o wartościach pośrednich pomiędzy wartościami dla kryształów składowych. Można też uzyskać nowy materiał nie tylko o innych parametrach ilościowych ale też o nowych własnościach jakościowych, gdy np. z kryształu o przerwie skośnej można uzyskać materiał o przerwie prostej, metal lub półmetal. Kryształy III-V znajdują szerokie zastosowanie w optoelektronice. Zmiana ich parametrów związanych z przerwą elektronową oraz możliwość jej znacznego zmniejszenia jest silną motywacją dla badań stopów III-V z III-Bi.

Mgr Polak jest współautorem 14 prac dotyczących własności różnych materiałów takich jak dichalkogenitki metali przejściowych, stopy $\text{Ge}_{1-x}\text{Sn}_x$ oraz stopy kryształów III-V. Cztery z pośród tych prac dotyczą stopów kryształów III-V z niedużą kilku procentową koncentracją bizmutu. Jak rozumiem, rolą Pana Polaka było modelowanie i analiza teoretyczna badanych eksperymentalnie zjawisk. Mgr Maciej Polak postanowił rozszerzyć swoje badania na stopy ze składem Bi od 0 do 100% oraz na badania własności niektórych defektów punktowych w stopach z małą koncentracją Bi przy użyciu najlepszych dostępnych metod, spójnych dla całej klasy badanych kryształów.

W części pierwszej swojej rozprawy mgr Polak opisał teoretyczne podstawy, na których opiera swoje obliczenia. We wstępie dosyć szczegółowo opisuje metody obliczeń struktury energetycznej wielu oddziałujących ze sobą elektronów umieszczonych w zewnętrznym potencjale. Zaczyna od przybliżenia Hartree poprzez przybliżenia Hartree Focka aż do omówienia twierdzeń Hohenberga-Kohna i wyprowadzenia równań Kohna-Shama. Następnie omawia problematykę tworzenia, nieznanego a priori, funkcjonału wymiany-korelacji. Opisuje przybliżenia lokalnej gęstości, gradientów oraz metodę tworzenia funkcjonałów hybrydowych. Omawia też metodę tworzenia pseudopotencjałów atomowych dla elektronów walencyjnych i ich użycia w przypadku periodycznych struktur krystalicznych. W mojej ocenie rozdział ten jest wartościowy dla czytelnika stykającego się po raz pierwszy z teorią funkcjonału gęstości. Nie jest on jednak pozbawiony błędów. We wzorach (1.1.14) i (1.1.17) występują iloczyny elementów macierzowych $\langle \psi_i(\mathbf{r}_i) | \psi_j(\mathbf{r}_j) \rangle$, które nie bardzo wiadomo skąd miałyby się wziąć. Dalej autor pisze, że te elementy macierzowe równe są delcie Kronekera δ_{ij} . Byłoby to prawdą jedynie w przypadku identycznego argumentu obu funkcji falowych. Dla dwóch różnych argumentów odczytuję ten wzór jako całkę w przestrzeni dwu-elektronowej pomiędzy iloczynami funkcji falowych z których jedna jest równa 1 w całej przestrzeni. W dodatku gdyby faktycznie te elementy macierzowe były równe δ_{ij} to ich iloczyny musiałyby być równe zeru, co kładzie całe wyprowadzenie. Podobne problemy mam z innymi elementami macierzowymi w obu

wyprowadzeniach. Wyniki ostateczne są oczywiście właściwe, gdyż autor je z góry znał. Mam nadzieję, że błędy te wynikły z pośpiechu a nie z nieumiejętności całkowania funkcji wielu zmiennych. Dalej, we wzorze (1.1.30) na potencjał wymiany Hartree-Focka nie powinno być funkcji falowej $\psi_k(\mathbf{r})$ w mianowniku. Znalazłem też inne drobne błędy, ale nie wpływają na zrozumienie tekstu.

Stopy krystaliczne utworzone z mieszania dwu różnych związków w sposób naturalny wprowadzają nieporządek do układu. Opisanie wpływu tego nieporządku na strukturę stanów elektronowych jest trudne jeśli próbuje się korzystać z dokładnej metody obliczeniowej jaką jest metoda funkcjonału gęstości i jednocześnie zmuszonym się jest do posługiwania odpowiednio dużymi komórkami elementarnymi zawierającymi dziesiątki lub setki atomów. Tak czy owak używamy układy periodyczne i opisujemy pasma elektronowe w przestrzeni odwrotnej. W celu porównania struktur pasmowych wyznaczonych przy użyciu różnej wielkości komórek a zwłaszcza w celu porównania wyników ze strukturami pasmowymi czystych związków III-V mgr Polak stosuje metodę rozkładania (unfolding) struktur pasmowych z mniejszej strefy Brillouina dla stopów do większej strefy Brillouina typowej dla czystych kryształów kubicznych. Metodę tą, opartą o odpowiednią analizę spektralną, autor rozprawy testuje z powodzeniem dla znanych stopów krystalicznych $\text{GaP}_{1-x}\text{As}_x$. Używa ją też do stopów III-V z III-Bi śledząc zmiany w strukturze pasmowej wraz ze składem Bi od czystego kryształu III-V do czystego III-Bi. Te ostatnie związki nie występują w przyrodzie i nie zostały też zsyntetyzowane w czystej postaci. Mgr Polak oblicza więc ich struktury pasmowe z pierwszych zasad zakładając, że tak jak w przypadku innych badanych przez niego związków III-V krystalizują one w strukturze blendy cynkowej. Być może jest to oczywiste jednak przydałaby się jakieś przekonujące argumenty na poparcie tej tezy, a najlepiej analiza przeprowadzona przy pomocy obliczeń z pierwszych zasad. Gdyby okazało się na przykład, że III-Bi wolą krystalizować w strukturze heksagonalnej to cała przeprowadzona analiza struktur pasmowych stopów musiałaby być bardziej skomplikowana. Autor nie analizuje też stabilności badanych stopów. Zdaje sobie sprawę z bardzo dużego niedopasowania Bi z jego dużym promieniem kowalencyjnym do innych anionów z grupy V takich jak arsen i fosfor. Dyskutuje ten problem w kontekście obliczanych struktur pasmowych. Duże niedopasowanie powoduje jednak przede wszystkim problemy z krystalizacją danego stopu. Mgr Polak nie analizuje jednak możliwości wytrącania krystalitów o składzie III-V i oddzielnie III-Bi. W związku z dużym niedopasowaniem bizmutu utworzenie krystalicznych stopów o dużym składzie Bi może okazać się niemożliwe nawet w bardzo dobrze optymalizowanych warunkach i znaczna część wyników może jedynie opisywać struktury jedynie „akademickie”.

Pokazane rozłożone struktury stanów elektronowych, w zależności od składu Bi, czasem mają bardzo dobrze zdefiniowane pasma (zwłaszcza w przypadku stopów $\text{A}_{III}\text{Sb}_{1-x}\text{Bi}_x$) a czasami jedynie jego mocno rozmazany ślad z dużą ilością stanów, porównywalną do ilości stanów w komórce nierozłożonej. Wyniki takie otrzymywane są zwłaszcza dla składów Bi bliskich 0.5. Pan Polak omawia ten efekt jako wpływ nieporządku na strukturę pasmową oraz jako związaną ze znacznymi przesunięciami atomów z ich symetrycznych położeń. Moim zdaniem efekt ten świadczy o słabej stosowalności metody. Jednym słowem pomimo stosowania wielu odpowiednio randomizowanych struktur atomowych i bardzo dużych komórek elementarnych nie daje się opisać struktury elektronowej jako dobrze zdefiniowanej struktury pasmowej. Wciąż jednak metoda ta dostarcza znacznie więcej informacji niż zwykła analiza gęstości stanów w funkcji energii pozwalając na porównania odległości energetycznych poprzez przerwę z przerwami w punktach wysokiej symetrii czystego kryształu. Przy braku ściśle określonych granic pasm pan w stopach mgr Polak zdecydował

się podawać odległości pomiędzy stanami o największej gęstości spektralnej co wydaje się trochę kontrowersyjne przy określaniu przerwy, gdyż w tak zdefiniowanej przerwie zazwyczaj istnieją inne stany choć o mniejszej wadze. Pamiętając jak ta wielkość jest zdefiniowana wydaje mi się wciąż wartościowa przy ewentualnym projektowaniu przyrządów optoelektronicznych z tych materiałów.

Poza liczeniem struktur elektronowych mgr Polak zajmował się również badaniem defektów punktowych w kryształach III-V z małą koncentracją Bi. Wyniki takich badań dają możliwość interpretacji wyników pomiarów spektroskopowych i przewidywanie wpływu defektów na własności optyczne kryształów. Obliczenia mgr Polaka prowadzone są na dużą skalę obejmującą wszystkie związki studiowane poprzednio w kontekście struktur pasmowych. Autor ogranicza się jednak do małych składów Bi. Obliczenia dotyczą następujących defektów: Bi_{III} , Bi_V , V_{III} , V_V , III_V oraz 21 różnych par defektów punktowych. Oblicza energię formacji dla neutralnych i naładowanych defektów przy trzech różnych warunkach wzrostu kryształu: bogatych w kationy, bogatych w aniony i pośrednich. Podaje też położenia stanów elektronowych związanych z defektami na tle przerwy pasmowej. Autor posługuje się powszechnie stosowaną metodą badania nie tyle pojedynczego defektu w nieskończonym kryształce co raczej nieskończonego periodycznego układu defektów z jednym defektem przypadającym na możliwie dużą komórkę elementarną. Dużo miejsca poświęca na dyskusję sposobu wyznaczania badanych wielkości, stosowanych przybliżeń i koniecznych do uwzględnienia poprawek ciśnieniowych i poprawek związanych z oddziaływaniem kulombowskim pomiędzy naładowanymi defektami w periodycznych strukturach. Dla mnie bardzo interesująca jest też całkiem nowatorska w tym kontekście statystyczna obróbka danych pozwalająca na podstawie wyników otrzymanych przy pomocy funkcjonu LDA przewidywać wyniki bardziej precyzyjnych obliczeń przy użyciu funkcjonu HSE06. Wyniki pokazane są na wielu wykresach i w wielu tabelach tworzących bazę danych. Mgr Polak z tej olbrzymiej bazy próbuje w podsumowaniu wyciągnąć wnioski dotyczące podobieństw własności niektórych defektów w różnych związkach. Istniejące różnice tłumaczy głównie większym lub mniejszym niedopasowaniem bismutu do struktury atomowej.

Podsumowując, mgr Polak stworzył obszerną bazę mniej lub bardziej hipotetycznych struktur pasmowych związków III-V z bizmutem krystalizujących w strukturze blendy cynkowej. Stworzył też bazę danych zawierającą podstawowe własności defektów punktowych i ich par w kryształach III-V z małą zawartością bizmutu. Utworzenie takiej bazy wymagało bardzo dużego wysiłku i wielu czasochłonnych numerycznych obliczeń. Uważam wyniki za bardzo wartościowe dla badaczy zajmujących się tą tematyką. Spodziewam się, że w przyszłości mgr Polak lub ktoś inny przeprowadzi również badania dotyczące stabilności stopów z dużą zawartością bizmutu i pokaże na ile przeliczone struktury pasmowe okażą się użyteczne. Pomimo, że mgr Polak pisze o sobie jako o eksperymentatorze posługującym się komputerem jako instrumentem badawczym brakuje w pracy szerszych odniesień do prac eksperymentalnych i porównania niektórych wyników z dostępnymi wynikami pomiarów.

Uważam pracę doktorską pana Macieja Polaka za ciekawą i wartościową. Uważam również, że spełnia ona wszelkie kryteria stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Macieja Polaka do jej publicznej obrony.

Ryszard Buczek